

Od britanskega mandata do Hamasa

Genealogija palestinske politične reprezentacije v 20. stoletju

Povzetek

Ob aktualnih razpravah in imperialističnih ultimatih o prihodnosti političnega vodstva v Palestini se prispevek osredini na vprašanje genealogije palestinskega nacionalnega gibanja in političnega predstavništva v dvajsetem stoletju. S tem namenom ustvarja pregled poti palestinskega nacionalnega gibanja od začetka britanskega mandata v Palestini leta 1920 do vzpona Hamasa konec osemdesetih let. Pomemben poudarek pri tem posveča notranjim in zunanjim vplivom – od vloge sionizma, pokroviteljstva arabskih držav do pomena palestinske revolucije in razvoja Palestinske osvobodilne organizacije.

Ključne besede: Palestina, Palestinska osvobodilna organizacija, Hamas, palestinsko nacionalno gibanje, politična reprezentacija, sionizem, arabski nacionalizem, Egipt

Žiga Smolič je zgodovinar, ki se raziskovalno ukvarja z jugoslovansko zunanjo politiko ter sodobno zgodovino Bližnjega vzhoda. Leta 2025 je doktoriral na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani z disertacijo o jugoslovanski politični afirmaciji na Bližnjem vzhodu v šestdesetih in sedemdesetih letih. Je član Centra za bližnjevzhodne študije na Filozofski fakulteti. Med letoma 2016 in 2020 je deloval v Aktualno-politični redakciji Radia Študent, v obdobju 2020–2024 pa je bil zaposlen na Oddelku za zgodovino FF UL kot mladi raziskovalec in asistent. Od leta 2025 je zaposlen kot raziskovalec na Oddelku za geografijo FF UL. E-naslov: ziga.smolic1@gmail.com

Abstract

From the British Mandate to Hamas: A Genealogy of Palestinian Political Representation in the Twentieth Century

Amid current debates and imperial ultimatums concerning the future of the political leadership in Palestine, this article focuses on the genealogy of the Palestinian national movement and its political representation throughout the twentieth century. It offers an overview of the trajectory of the Palestinian national movement from the beginning of the British Mandate in Palestine in 1920 to the rise of Hamas in the late 1980s. Particular emphasis is placed on both internal and external influences—ranging from the role of Zionism and the patronage of Arab states to the significance of the Palestinian revolution and the development of the Palestinian Liberation Organisation.

Keywords: Palestine, Palestine Liberation Organization, Hamas, Palestinian national movement, political representation, Zionism, Arab Nationalism, Egypt.

Žiga Smolič is a historian whose research focuses on Yugoslav foreign policy and the contemporary history of the Middle East. He received his PhD in 2025 from the Faculty of Arts, University of Ljubljana, with a dissertation on Yugoslav political affirmation in the Middle East during the 1960s and 1970s. He is a member of the Centre for Middle Eastern Studies at the Faculty of Arts. Between 2016 and 2020, he worked in the Current Affairs Editorial Office of Radio Študent, and from 2020 to 2024 he was employed at the Department of History, Faculty of Arts, University of Ljubljana, as a junior researcher and assistant. Since 2025, he has been employed as a researcher at the Department of Geography, Faculty of Arts, University of Ljubljana. E-mail: ziga.smolic1@gmail.com

Uvod

Pri razumevanju izraelske okupacije Zahodnega brega in Gaze in tudi ozadja *statusa quo*, v katerega je zadnja desetletja ujeta palestinsko vprašanje pogosto ostaja spregledana perspektiva politične reprezentacije palestinskega ljudstva. Od leta 1948 do danes lahko skozi tri različne organizacije tolmačimo tri faze palestinskega nacionalnega gibanja, ki prečijo različne principe, ideologije in cilje: Gibanje arabskih nacionalistov, Fatah in Hamas. Praktično vsaka faza oziroma prevladujoče gibanje odraža širše politične okoliščine regije v času svojega nastanka in delovanja. Gibanje arabskih nacionalistov v petdesetih in zgodnjih šestdesetih letih prejšnjega stoletja s svojo pripetostjo na arabski nacionalizem izraža takratno širšo politično/ideološko sliko arabskega sveta. V tej perspektivi lahko tudi prevlado Fataha od poznih šestdesetih let dalje beremo kot posebno poglavje palestinskega nacionalizma, ki se odraža v kontekstu poraza arabskih držav leta 1967 in s tem povezanega upada vloge arabskega nacionalizma, pa tudi v ideoloških okvirih dekolonizacije in rastočega števila narodnoosvobodil-

nih gibanj tretjega sveta. Vzpon Muslimanske bratovščine oz. Hamasa, ki zraste na pogorišču palestinske revolucije, po drugi strani uteleša rastoče trende »političnega islamizma« v regiji v osemdesetih letih.¹ Slednje je sicer v veliki meri pogojeno z zunanjimi interesi Zahoda v regiji in je ena izmed posrednih posledic egiptovske nacionalizacije Sueškega prekopa leta 1956. Od tega trenutka naprej je ameriška politika začela večdesetletno strategijo podpore teokratskim režimom v regiji, pri čemer je prvi korak predstavljala usmerjena podpora Savdski Arabiji. Ameriški predsednik Dwight David Eisenhower je takrat v svojem dnevniku zapisal: »Tako bi lahko kralja vzpostavili kot duhovnega vodjo. Ko bo to doseženo, bomo uveljavljali njegovo pravico do političnega vodstva [v regiji].«²

Palestina v senci arabskih držav

Palestinsko vprašanje je bilo skozi večino dvajsetega stoletja prepleteno s širšimi političnimi in družbenimi dogajanjem v arabskem svetu. To nazorno strne izjava voditelja Demokratske fronte za osvoboditev Palestine, Nayefa Hawatmeha: »Zgodovinska in zvesta povezava med palestinskim vprašanjem in konflikti, ki potekajo širom arabskega sveta [...], razlikujejo palestinsko vprašanje od vseh drugih poskusov emancipacije ali nacionalne osvoboditve v državah Azije, Afrike in Latinske Amerike [...] v palestinskem vprašanju je prepleteno to, kar se dogaja v Palestini, in to, kar se dogaja v sosednjih državah.«³ Specifična vpetost palestinskega vprašanja v bližnjevzhodno regijo temelji na več dejavnikih: z neposredno navzočnostjo palestinskih beguncev v arabskih državah; s simbolnim pomenom Palestine za muslimanski svet; z dejstvom, da so Palestinci brez države in tako pogosto predmet politične reprezentacije arabskih držav.

Izraelsko-arabske vojne iz let 1948, 1956 in 1967 so imele daljnosežne učinke. Po okupaciji Gaze, Zahodnega brega, Sinaja in Golanske planote se je izraelsko ozemlje razširilo z 20.700 na 89.000 km².⁴ Več sto tisoč palestinskih beguncev se je razpršilo po arabskih državah, kjer še danes tvorijo nezanemarljiv delež

1 Helga Baumgarten, »The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948–2005«, *Journal of Palestine Studies* 34, št. 4 (2005): 26.

2 Matthew F. Jacobs, *Imagining the Middle East: The Building of an American Foreign Policy, 1918–1967* (Kairo: American University in Cairo Press, 2011), 88.

3 Wendy Pearlman, »The Palestinian National Movement«, v: *The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences*, ur. Roger Louis in Avi Shlaim (Cambridge: Cambridge University Press, 2012), 127.

4 Milutin Milenković, »Jasna ishodišta i neizvesne perspektive«, v: »Palestinski pokret otpora«, ur. Ivan Iveković, *Naše teme* 9-10 (1980): 1437.

populacije. Navzočnost številnih Palestincev v arabskih državah je med drugim okrepila občutek bližine in splošne arabske vpletenosti v konflikt med sionisti in Palestinci, po drugi strani pa pogosto vodila tudi do notranjih trenj. Jordanija, kjer so Palestinci leta 1970 predstavljali dve tretjini prebivalstva,⁵ je najbolj izrazit primer. Tam so med letoma 1970 in 1971 izbruhnili neposredni spopadi med jordansko vojsko in palestinskimi gverilci v tako imenovanem »črnem septembru«. Izpostavljen primer Jordanije je vsekakor unikum palestinskih odnosov in delovanja v regiji, saj prisotnost Palestincev v nobenem drugem primeru ni na podoben način izzvala lokalne oblasti. Podoben je le primer v Libanonu, kjer so se palestinske sile aktivno vključile v libanonsko državljansko vojno na strani Libanonskega nacionalnega gibanja, kar je med drugim leta 1976 privedlo do neposrednih spopadov med enotami PLO in sirsko vojsko.⁶ Za razliko od Jordanije, ki je palestinskim beguncem v veliki meri zagotovila najosnovnejše državljanske pravice – s pogojem, da so se formalno odrekli palestinski nacionalnosti – so Palestinci v Egiptu, Siriji in Libanonu ostali skrajno marginalizirani. S tem ko so arabske države marginalizirale palestinske begunce, pa se je krepila potreba po iskanju lastnega, alternativnega političnega okvira, povezanega z idejo vzpostavljanja lastne države. Spomnimo, da je bila palestinska revolucija sedemdesetih let organizirana prav iz diaspore in se večinoma tam tudi odvijala.

Nakba je leta 1948 z izraelskim izgonom slabega milijona Palestincev in zasedbo 77 odstotkov območja nekdanje mandatne Palestine sprožila obsežne posledice v regiji. Po eni strani je okrepila simpatije do Palestincev med arabskimi množicami, sočasno pa je bila množična prisotnost palestinskih beguncem v nekaterih arabskih državah resen »destabilizacijski« dejavnik. Več sto tisoč palestinskih beguncem, ki so leta 1948 prispeli v Libanon, je na primer že ob prihodu naletelo na številne težave pri integraciji, predvsem v zvezi z državljanstvom in pravico do dela, kar je povzročilo napetosti znotraj kolonialno oblikovanega sistema kvot libanonske politike.⁷ Navzočnost palestinskih vojaških enot v Libanonu, zlasti po letu 1970, je zaostрила že obstoječa notranjepolitična naspro-

5 Subhash Singh, »Black September: A Turning Point in the Palestinian National Movement«, *International Journal of Applied Social Science* 2, št. 5-6 (2015): 137. V Libanonu je bil ta odstotek občutno manjši, konec šestdesetih let naj bi Palestinci v Libanonu tvorili 12 odstotkov populacije. Helena Cobban, *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power and Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 46. To predstavlja okoli 300.000 od takratnih dobrih dveh milijonov prebivalcev v Libanonu. »Population Lebanon 1967«, *countryeconomy.com*, <https://countryeconomy.com/demography/population/lebanon?year=1967>.

6 Rex Brynen, »PLO Policy in Lebanon: Legacies and Lessons«, *Journal of Palestine Studies* 18, št. 2 (1989): 50–51.

7 Julie Peteet, »From Refugees to Minority: Palestinians in Post-War Lebanon«, *Middle East Report* 200 (1996): 27–30.

tja, čeprav to še zdaleč ni bil poglavitni vzrok za izbruh državljanske vojne leta 1975.⁸ Podobne diskriminacijske prakse so bile prisotne tudi v Egiptu, kjer je bilo število palestinskih beguncev po prvi arabsko-izraelski vojni 1948 bistveno manjše kot v zgornjem primeru. Leta 1950 je v Egiptu – brez Gaze – živelo zgolj med 7.000 in 10.000 palestinskih beguncev, a so se kljub temu srečevali s socialno in pravno marginalizacijo.⁹

Brezkompromisni in nasilni kontekst nastanka izraelske države je – kot trdi Westad – privedel do tega, da je antisionizem postal »[...] temelj arabskega nacionalizma petdesetih let.«¹⁰ Teza je delno ustrezna, a je potrebno do nje ohraniti zadostno distanco, saj obstajajo tudi drugi elementi kot zgolj nastanek Izraela, ki so sooblikovali brezkompromisne odnose v regiji – predvsem delovanje izraelske države po letu 1948: množična naseljevanja, agresivna politika zavzemanja vodnih virov, nespoštovanje ozemeljske suverenosti sosednjih držav, sodelovanje v tripartitni agresiji na Egipt leta 1956 ter predvsem agresija na arabske države junija 1967 in posledična okupacija arabskih območij. Vprašanje Palestine se je znotraj arabskega sveta v določeni meri res vklopilo v simbolni luči širše krivice nad Arabci ter se prepletlo s spominom na kolonialno izkušnjo in diskurzom o imperialistični grožnji.

Palestinski Arabci so po razpadu otomanskega imperija razvili določeno politično elito, ki je izhajala iz časov otomanske provincialne organizacije. Palestinska nacionalna identiteta pa se je v svojih zametkih začela oblikovati šele v obdobju britanskega mandata in je bila neposredno povezana z množičnimi imigracijami evropskih Judov ter razlikami v britanski obravnavi judovske in arabske populacije.¹¹ Evropski Judje so v prostor Palestine prihajali z razvito in enotno nacionalno ideologijo, mešanico nacionalistične ideologije in kolonialne prakse. Ideološko in institucionalno dobro organizirana skupnost je bila ob začetku britanskega mandata še vedno presenetljivo majhna – leta 1918 so sionistični priseljenci tvorili zgolj okoli pet odstotkov tamkajšnje populacije.¹²

Popolno drugačna situacija je bila na strani večinskih palestinskih Arabcev. Ob razpadu otomanskega cesarstva niso imeli izoblikovane nacionalne identitete, njihova politična reprezentacija pa je bila šibka in slabo organizirana. To zgovorno potrjuje slaven citat Golde Meir, pogosta referenca na sionistični prihod v

8 Brynen, »PLO Policy in Lebanon«, 50.

9 Laurie Brand, »Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement«, *Journal of Palestine Studies* 17, št. 2 (1988): 33.

10 Od Arne Vestad, *Globalni hladni rat*, prev. Ana Ješić (Beograd: Arhipelag, 2008), 171.

11 Rashid Khalidi, *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood* (Boston: Beacon Press, 2006), 42–46.

12 Ilan Pappé, *The Ethnic Cleansing of Palestine* (London: Oneworld, 2024), 11.

Palestino: »Ni obstajalo nič takega, kot so Palestinci [...] Ni bilo, kot se misli, da so bili v Palestini Palestinci, ki bi se razumeli kot Palestinci, in da smo mi prišli sem, jih vrgli ven in vzeli njihovo državo. Oni niso obstajali.«¹³ Te besede poleg ignoriranja arabske populacije v Palestini hkrati nakazujejo tudi manko politične reprezentacije in nacionalne identitete, s čimer se kažejo ključne ideološke in organizacijske razlike med sionističnimi priseljenci in lokalnim arabskim prebivalstvom.

Vse do 19. stoletja je v otomanskem cesarstvu, ki je zaobjemalo prenekatero verske in etnične skupnosti, širom arabskega sveta prevladovala lojalnost, ki je ne moremo tolmačiti na nacionalni osnovi, temveč dinastični. Prav rastoči turški nacionalizem, ki je bil idejno navdahnjen z evropsko tradicijo, je načel stari arabsko-otomanski kompromis sobivanja. Turški nacionalizem je privedel do arabske reakcije, ki je svoj izraz našla v političnem arabizmu med letoma 1908 in 1914 in pozneje v arabskem nacionalizmu.¹⁴ Stara vizija večetnične muslimanske *umme* je bila zavržena in koncept arabskega nacionalizma je vse močnejše prodiral skozi arabski svet. To je izšlo predvsem iz dogajanja med prvo svetovno vojno in po njej – začevši z arabskim revoltom proti otomanskemu imperiju, ki si je z britansko pomočjo prizadeval vzpostaviti arabsko nacijo na Levantu. Sporazum Sykes-Picot, Balfourjeva deklaracija in francoska okupacija Sirije leta 1920 so močno vplivali na evropsko predstavo o regiji. Izpostavljena dejavnika sta dodatno spodbudila želje arabskih nacionalistov po vzpostavitvi arabske domovine.¹⁵ V prostorski in jezikovni razliki z otomanskim prostorom se je začela krepitev arabske identitete. Zаметki panarabske identitete niso bili utemeljeni na islamu, temveč so se v veliki meri razvijali na plečih teoretikov krščanskega porekla, predvsem v Libanonu.¹⁶ Bistveno je namreč, da v Palestini še kar nekaj let ni obstajal lokalno zamejen nacionalizem. Panarabističnim tendencam palestinske politične elite lahko v začetku sledimo predvsem v okvirih Velike Sirije.¹⁷

13 Frank Giles, »Golda Meir: 'Who Can Blame Israel?'« *Sunday Times*, 15. junij 1969.

14 Muhammad Muslih, »Arab Politics and the Rise of Palestinian Nationalism«, *Journal of Palestine Studies* 16, št. 4 (1987): 78–79.

15 E. G. H. Joffe, »Arab Nationalism and Palestine«. *Journal of Peace Research* 20, št. 2 (1983): 162–63.

16 Joffe, 162.

17 Alain Gresh, *The PLO: The Struggle Within; Towards an Independent Palestinian State* (London: Zed Books, 1985), 18.

Ozadje Nakbe: politični in družbeni procesi med letoma 1936 in 1948

Korenine političnega predstavništva pod britanskim mandatom so že iz prvega leta mandata (leta 1920), ko se je vzpostavila arabska izvršna skupščina in je postala prvo organizirano politično predstavniško telo Palestincev pod britanskim mandatom. Odločilno vlogo v njem je igrala predvsem družina Husseinini ter v manjši meri družina Nashashibi – dolgoletni tekmici, ki sta svoj politični vpliv v Palestini vzpostavili že v času otomanske politične ureditve. Arabska izvršna skupščina je postala ključni mehanizem palestinske politične reprezentacije in je Husseinijem omogočila utrditev svojega vpliva. Na pogorišču arabske izvršne skupščine je družina Husseinini vzpostavila visoki arabski komite, ki je deloval pod vodstvom Haja Amina al Husseinija. Novo politično telo je nastalo v okoliščinah velikega arabskega revolta leta 1936, ki bo opisan v nadaljevanju. Haj Amin al Husseinini, veliki jeruzalemski mufti, pa je širši javnosti boljše poznan po sodelovanju z nacistično Nemčijo med svojim izgnanstvom med drugo svetovno vojno.¹⁸ Znotraj palestinskega visokega komiteja so bili ustvarjeni prvi grobi, a ključni ideološki nastavki Palestinskega nacionalnega gibanja in politične argumentacije o pravici Palestincev do svoje domovine. Sledilo je vzpostavljanje palestinskih strank, ki so temeljile na klanskih, večinoma družinsko pogojenih strukturah takratne postotomanske palestinske družbe.¹⁹

V kontekstu pospešene judovske imigracije v Palestino (samo leta 1935 se je tja preselilo 62.000 Judov) se je aprila 1936 začela šestmesečna splošna stavka, ki je vključevala prekinitev dela – kot bojkot britansko in sionistično nadzorovanih delov gospodarstva.²⁰ Stavka je kmalu prerasla v oborožene spopade med palestinskimi Arabci in britanskimi enotami, na strani katerih so se bojevale tudi sionistične milice. Leta 1937 – na vrhuncu spora so britanske sile izgubile nadzor nad velikim delom podeželja in bile prisiljene začasno zapustiti stari del Jeruzalema ter mesta, kot so Jaffa, Acre, Jericho in Bir Sabe'.²¹

Veliki arabski upor ni bil prvi primer odpora lokalne populacije. Že leta 1929 so se palestinski Arabci uprli Britancem; v kontekstu neupoštevanja zavez man-

18 Khalidi, *Iron Cage*, 127–32.

19 As'ad Ghanem, »Palestinian Nationalism: An Overview«, *Israel Studies* 18, št. 2 (2013): 12.

20 Gudrun Kramer, *A History of Palestine. From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 264.

21 David Fromkin, *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East* (New York: Henry Holt, 2009), 446.

datne oblasti so bili temeljni vzvodi podobni revoltu leta 1936. Do leta 1928 se je mandatna oblast zavezala, da bo v Palestini vzpostavila politično strukturo, ki bi na enakopravnih temeljih omogočala politično, parlamentarno in vladno reprezentacijo judovske in večinske arabske populacije. Očitna britanska naklonjenost judovski skupnosti je proizvedla napetosti, ki so v naslednjih letih prerasle v odprt konflikt.²² Z dodatnimi okrepitevami – in podporo sionistične milice Hagane – je britanska mandatna oblast zatrla arabski upor v Palestini. Poraženi palestinski Arabci so v treh letih velikega arabskega upora utrpeli številne izgube, upor pa so zaznamovale velike žrtve, izguba vodstvenega kadra, frakcijski spori in notranji konflikti, predvsem med vplivnima družinama Husseini in Nashashibi – čeprav so bile delitve v okviru revolta številčnejše.²³ Prav slednje je običajno spregledan dejavnik, ki ga arabsko zgodovinopisje pogosto omejuje zgolj na zunanje vidike konflikta.²⁴

Ne glede na zatrtje arabskega upora je britanska mandatna oblast spoznala, da se njena dosedanja politika do judovskega priseljevanja in zapostavljanje palestinskih interesov ne more nadaljevati. Britanci so 17. maja 1939 enostransko izdali dokument *White Paper on Palestine*, ki je judovsko imigracijo v naslednjih petih letih skrčil na 75.000 oseb, omejil judovska nakupovanja zemlje ter predvidel dvonacionalno arabsko-judovsko državo, ki naj bi postala neodvisna v desetih letih.²⁵ Pappé namen tega dokumenta predstavi kot britanski poskus ohranitve *statusa quo*, dokler se ne bi razrešila situacija v vojni Evropi.²⁶ Britanske zaveze so se izkazale kot zgolj kratkotrajna zmaga za palestinske Arabce. Dogajanje v tridesetih letih je privedlo predvsem do oslabitve arabskega vodstva v Palestini, hkrati pa so se med tamkajšnjim judovskim in arabskim prebivalstvom močno poglobile razlike v ekonomskem položaju, vojaški zmogljivosti in politični organiziranosti. Od palestinskih političnih organizacij, ki so se vzpostavile po prvi svetovni vojni, jih je le nekaj preživelo omenjen arabski revolt, tiste, ki so ostale, pa so zaznamovale še dodatne medosebne in frakcijske delitve njihovih voditeljev, katerih večina je bila v štiridesetih letih v izgnanstvu ali pa so zadnje udarce dočakali ob sami Nakbi leta 1948.²⁷ V navezavi na Nakbo je ob sionističnem

22 Pappé, *Ethnic Cleansing of Palestine*, 16.

23 Ghada Talhami, »From Palestinian Nationhood to Palestinian Nationalism«, *Arab Studies Quarterly* 8, št. 4 (1986): 350.

24 Khalidi, *Iron Cage*, 127–32.

25 Kramer, *History of Palestine*, 293; Stefanie Wichhart, »The Formation of the Arab League and the United Nations, 1944–5«, *Journal of Contemporary History* 54, št. 2 (2019): 4.

26 Ilan Pappé, *Zgodovina moderne Palestine*, prev. Irena Trenc Frelj (Ljubljana: Cankarjeva založba, 2025), 167.

27 Joseph Nevo, »The Arabs of Palestine 1947–48: Military and Political Activity«, *Middle Eastern Studies* 23, št. 1 (2006): 3–4.

načrtovanju nasilnega izгона lokalne arabske populacije – ki je aktivno potekalo že od tridesetih let –, prav veliki arabski upor odigral pomembno referenčno točko. Sionistični načrti etničnega čiščenja Palestine so vsebovali t. i. »indeks sovražnosti«, v veliki meri osnovan na podlagi udeležb posameznih vasi in družin palestinskih Arabcev v revoltu leta 1936. Leta 1948 so se sionistični napadi, pregoni, množični poboji v veliki meri naravnali prav na tej osnovi.²⁸

Nasilno zatrtje velikega arabskega upora leta 1936 je privedlo do drastične okrnitve že tako šibke politične reprezentacije palestinskih Arabcev. Upor v letih 1936–1939 je bil hkrati precedens s prvo »mediacijo« voditeljev arabskih držav. Vloga arabskih držav na področju palestinskega vprašanja je v naslednjih letih naraščala. Konec leta 1938 so arabski voditelji sodelovali na londonski konferenci, kjer so aktivno razpravljali o rešitvi palestinske situacije. Voditelji Egipta, Iraka, Savdske Arabije, Jemna in Transjordanije so takrat še enotno podpirali zahteve palestinskega političnega predstavništva, ki jih lahko strnemo v tri glavne točke: prepoved judovske imigracije, omejitev prodaje zemljišč judovskim priseljencem ter vzpostavitev neodvisne arabske države.²⁹

Na videz usklajeno medarabsko sodelovanje na področju palestinskega vprašanja se je končalo z drugo svetovno vojno. Pri tem je treba izpostaviti, da v tridesetih letih večinsko ruralna Palestina še ni bila relevantno vprašanje mednarodne politike,³⁰ kar se spremeni po drugi svetovni vojni. Palestinsko vprašanje je v okviru Arabske lige sicer vztrajalo tudi po letu 1945, a je pokroviteljstvo Arabske lige hitro pokazalo temeljne pomanjkljivosti. Prva težava je zadevala samo vprašanje palestinske politične reprezentacije znotraj Arabske lige. Visoki arabski komite³¹ so Britanci razpustili že leta 1937. V drugačni obliki ga je znova vzpostavila Arabska liga, sestavljenega iz dvanajstih članov (pet iz Arabske stranke družine Husseini, pet iz drugih strank in dveh neodvisnih predstavnikov). Ne glede na predstavljeno strukturo je postopno prišlo do prevlade družine Husseini, na kar so preostali predstavniki odgovorili z oblikovanjem vzporednega političnega telesa. Navkljub frakcijam je visoki arabski komite v prvih letih po drugi svetovni vojni ohranjal vlogo palestinskega političnega predstavništva znotraj Arabske lige, njegov dejanski vpliv pa je ostajal precej vprašljiv.³²

Visoki arabski komite je vseeno obdržal določeno vlogo in suverenost. Tako je ob misiji Posebne komisije Združenih narodov za Palestino – UNSCOP v Pale-

28 Pappé, *Ethnic Cleansing of Palestine*, 19.

29 Thomas Mayer, »Arab Unity of Action and the Palestine Question«, *Middle Eastern Studies* 22, št. 3 (1986): 332–33.

30 Pappé, *Zgodovina moderne Palestine*, 165.

31 Gre za regionalno organizacijo arabskih držav na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.

32 Mayer, »Arab Unity of Action«, 334–35.

stini, zadolžene za pripravo predloga načrta podobe prihodnje Palestine znotraj Združenih narodov, bojkotiral njeno delo in samostojno zavračal vsakršne razprave z misijo Združenih narodov. Septembra 1947 pa je Jamal al Husseini celo neposredno nagovoril Generalno skupščino OZN.³³

Resolucija 181 Generalne skupščine Združenih narodov o delitvi Palestine je bila 29. novembra 1947 sprejeta brez arabskega konsenza. Sveže ustanovljeni Združeni narodi so se na primeru določanja usode Palestine prvič znašli v takšnem poslanstvu. V splošni naklonjenosti do judovske populacije po grozotah, ki so ji bile storjene med drugo svetovno vojno, je Posebna komisija Združenih narodov za Palestino, UNSCOP, brez predhodnih izkušenj na tem področju, izoblikoval predlog delitve Palestine. Med enajstimi članicami je aktivno vlogo v delu komisije UNSCOP odigrala tudi Jugoslavija, ki se je zavzemala za federativni model palestinske države.³⁴

Sionistični predstavniki so v pogajanjih z omenjeno komisijo že v izhodišču zahtevali 80 odstotkov celotne mandatne Palestine,³⁵ a so ob koncu pristali na izglasovano Resolucijo 181, ki je Palestino razdelila na judovski in arabski del. Judovskemu delu je, ne glede na manjšinski del – takrat so tvorili približno 33 odstotkov celotne populacije – pripadlo 57 odstotkov območja celotne Palestine.³⁶ Ko je le nekaj dni po glasovanju Velika Britanija napovedala, da bo svoj mandat v Palestini končala 14. maja 1948, ni bil ob tem niti sklenjen nikakršen formalni dogovor o poteku predaje oblasti niti komu bo ta predana. V tem pogledu so zgoraj orisane razlike med dvema »skupnostma« postale bistveno bolj izrazite: medtem ko so v času britanskega mandata Judje v Palestini razvili ključno infrastrukturo za izvajanje državne oblasti, je palestinski Arabci niso.³⁷ Ravno nasprotno, kot predstavljeno, se je v desetletju pred sprejemom Resolucije 181 zgolj poglobila notranjepolitična kriza palestinskih Arabcev. Ob tem opomnimo, da so tudi v sklopu sprejema delitvenega načrta za Palestino, Resolucije 181 Generalne skupščine OZN, arabske države določale palestinske predstavnike, ali celo direktno zastopale palestinske interese.³⁸ Pri tem je šlo za vzpostavitev distance Arabske lige do brezkompromisne države visokega arabskega komiteja. Razlike v stališčih med palestinskimi predstavniki in Arabsko ligo so se tako ok-

33 Nevo, »Arabs of Palestine«, 7–8.

34 Elad Ben-Dror, *UNSCOP and the Arab-Israeli Conflict* (London: Routledge, 2023), 35–36.

35 Pape, *Ethnic Cleansing of Palestine*, 32.

36 Ardi Imseis, »The United Nations Plan of Partition for Palestine Revisited: On the Origins of Palestine's International Legal Subalternity«, *Stanford Journal of International Law* 57, št. 1 (2021): 13.

37 Kramer, *History of Palestine*, 295; Gresh, *PLO*, 19.

38 Pearlman, »Palestinian National Movement«, 127.

repile, da je proti koncu leta 1947 Arabska liga omejila avtoriteto in pristojnosti visokega arabskega komiteja. Tako že oktobra 1947 na sestanek sveta Arabske lige v Aleyu, kjer je bilo govora o predlogih UNSCOP-a, ni bil povabljen niti en palestinski predstavnik.³⁹

Kljub medarabskemu povezovanju in formalnemu organiziranju znotraj Arabske lige je odločitev OZN o delitvi Palestine predstavnike arabskih držav ujela nepripravljene. Ti so vse do zadnjega trenutka verjeli, da lahko s svojo diplomatsko misijo preprečijo izglasovanje delitvenega načrta. Zatem ni bilo več rešitve. Od vojaškega komiteja Arabske lige so že jeseni 1947 prihajala nedvoumna opozorila o potencialnih načrtih sionistične vojske, kot tudi informacije o njeni občutni vojaški premoči. General Ismail Safwat, ki je deloval na čelu omenjenega komiteja, je mesece pred nastankom judovske države jasno izpostavljal potrebo po skupnem nastopu arabskih držav in vojaški podpori palestinskih Arabcev. Navkljub formalnim povezovanjem se na tem področju ni zgodilo skoraj nič konkretnega. Ena redkih izjem je bila zgolj odločitev o vzpostavitvi vojaških enot prostovoljcev, ki bi se urili v taboru Qatnah blizu Damaska. Poleg splošne podhranjenosti prostovoljnih enot v organizaciji in orožju so te naletele tudi na številne ovire transjordanskih oblasti na poti do Palestine. Opomnimo, da je bil načrt o mogoči vojaški intervenciji arabskih držav sprejet šele štiri dni pred uradnim koncem britanskega mandata v Palestini.⁴⁰

Obdobje panarabizma – nova egiptovska oblast in palestinski upor do julijske vojne 1967

Prav vprašanje Palestine je bila ena izmed prvih tematik, s katero so svobodni oficirji nagovorili množice po izvedbi državnega udara v Egiptu 23. julija 1952. Anwar Sadat je nemudoma po prevzemu oblasti nagovor svobodnih oficirjev po radijskih valovih začel takole: »Egiptovsko ljudstvo, zadnje čase je šel Egipt skozi mračno fazo svoje zgodovine, ponižan spričo korupcije in nestabilnosti. Ti dejavniki razdora so imeli hude posledice za vojsko in bili so eden izmed glavnih vzrokov našega poraza v Palestini.«⁴¹ Gamal Abdel Naser se je kot mlad oficir boril v Palestini v prvi izraelsko-arabski vojni. Kot pove Naserjeva hčerka Hoda Naser, je bila to ena najpomembnejših izkušenj, ki je globoko zaznamovala ra-

39 Nevo, »Arabs of Palestine«, 11.

40 Mayer, »Arab Unity of Action«, 339–341, 345.

41 Zdravko Pečar in Vera Zagorac, *Egipt: dežela, ljudstvo in revolucija* (Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958), 114.

zvoj njegove politične kariere. »Tam se je boril zaradi ideje, ideje nasprotovanja sionistični prevladi arabskega sveta. [...] V Gazi je takrat ostal kakšnih sedem mesecev.«⁴² Goreč spomin na prvo izraelsko-arabsko vojno se je po prevzemu oblasti hitro spojil z realnimi političnimi okoliščinami. V začetku šestdesetih let je Naser, ki je užival močno podporo palestinskih beguncev, umirjal njihove razvnete emocije glede vprašanja izvajanja gverilskih napadov na Izrael. Njegov argument je temeljil na prepričanju, da arabske države še niso vojaško pripravljene za napad na Izrael. To ni bila zgolj retorična strategija, temveč je vključevala tudi dejanske ukrepe za zaježitev palestinskih gverilskih napadov, kot na primer z leta 1952 ustanovljenim posebnim palestinskim mejnim policijskim bataljonom, ki je skrbel za preprečevanje napadov iz Gaze na Izrael.⁴³

Dogajanje v Gazi v petdesetih letih pogosto ostaja spregledan dejavnik pri razumevanju zaostrovanja izraelsko-egiptovskih odnosov. Gaza je od leta 1948 delovala pod egiptovsko administracijo, kar je pomenilo, da je bilo to majhno območje – kjer so palestinski begunci takoj po prvi izraelsko-arabski vojni predstavljali 200.000 od skupno 280.000 prebivalcev – pod nadzorom egiptovskega vojaškega guvernerja.⁴⁴ Kljub prepovedi Bratovščine v Egiptu leta 1948, v času vladavine kralja Faruka, je ta v oblikah podtalnega delovanja v letih »ilegale« močno širila svoj vpliv. Do začetka petdesetih let je štela že okoli milijon in pol članov.⁴⁵ Medtem ko so bile organizacije arabskih nacionalistov še v povojih, je Bratovščina predstavljala največjo transnacionalno politično silo v arabskem svetu.⁴⁶ Tako govorimo o izredno pomembnem političnem akterju, ki je podprl svobodne oficirje ob njihovem prevzemu oblasti v Egiptu, v zameno pa za krajši čas prejel tudi določeno besedo pri upravljanju egiptovskega guvernerata v Gazi.

Meja med Gazo in Izraelom nikoli ni bila povsem mirna, kar velja tudi za petdeseta leta. Podobne napetosti so se pojavljale na »demilitariziranih« območjih v Jordaniji in Siriji, čeprav sodobne analize te pojave večinoma umeščajo v sredino šestdesetih let. Naser je v prvih letih svoje vladavine poskušal preprečiti gverilske napade na Izrael, zatiral palestinske borce (fedajine), jih preganjal in v določenih primerih celo zapiral. Kljub temu egiptovska vojska v Gazi iz različnih razlogov ni uspela v celoti zaježiti teh dejavnosti. Napadi so se vrstili v obeh

42 Intervju s Hodo Naser, posnet v Kairu, 23. avgusta 2024. Posnetek intervjuja hrani avtor.

43 Yezid Sayigh, »Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964–67«, *Middle East Studies* 30 (1998): 98.

44 Jean-Pierre Fillu, »The Origins of Hamas: Militant Legacy or Israeli Tool?«, *Journal of Palestine Studies* 41, št. 3 (2012): 57–58.

45 Said K. Aburish, *Nasser: The Last Arab* (New York: St. Martin's Press, 2004), 30.

46 Brand, »Nasir's Egypt«, 33.

smereh, a Egipt do leta 1955 ni odgovarjal z večjimi povračilnimi ukrepi. Samo v prvih petih mesecih leta 1953 je Izrael izvedel 200 napadov kot odgovor na palestinske akcije.⁴⁷ Eden od najbolj odmevnih incidentov je bil izraelski napad na begunsko taborišče Al Bureig v Gazi avgusta 1953, na katerega se je Naser odzval zgolj s pritožbo pri Združenih narodih.⁴⁸ Kljub organizacijski razdrobljenosti palestinski gverilski napadi niso bili zanemarljivi. Ocene smrtnih žrtev med Izraelci kažejo, da je bilo v letih 1951 in 1952 ubitih 222 ljudi, leta 1953 124 in leta 1954 117. Čeprav je šlo za manjše gverilske napade, so ti občutno oteževali nadaljnje izraelsko zasedanje palestinskega ozemlja.⁴⁹

Prelomni trenutek je sledil 28. februarja 1955, ko je izraelska vojska napadla središče Gaze. Vojaško operacijo, v kateri je bila napadena tudi egiptovska vojaška enota, je vodil poznejši izraelski premier Ariel Šaron. Napad je terjal več deset smrtnih žrtev med egiptovskimi vojaki in sprožil val kritik na račun egiptovske oblasti, ker ni uspela zaščititi Gaze. Dogodek se je izkazal kot prelomen v dotedanji drži Naserja, ki se je oklepal leta 1949 podpisanega *dogovora o premirju* med Izraelom in Egiptom, ki so se mu pozneje pridružile še Sirija, Jordanija in Libanon.⁵⁰

Mahmoud Riad, nekdanji egiptovski zunanji minister in diplomat, ki je od leta 1952 vodil palestinski oddelek v vojaškem generalnem poveljstvu, je v tem obdobju opozarjal na izraelsko težnjo po širitvi ozemlja in nadzoru vodnih virov. Te tendence so izhajale iz ekspanzionistične politike in s tem povezanega naraščajočega izraelskega prebivalstva – samo med letoma 1948 in 1955 se je na območje nekdanje mandatne Palestine priselilo dodatnih 779.828 Judov.⁵¹ Čeprav je Riad opozarjal na očitne znake izraelske ekspanzionistične politike, naj bi Naser še naprej verjel v stabilnost premirja kot zagotovilo miru z Izraelom.⁵²

Februarski napad na Gazo leta 1955 je močno spremenil Naserjevo dotedanjo politiko. V odgovor je med avgustom 1955 in aprilom 1956 sprostil mejo z Gazo in palestinskim fedajinom omogočil izvajanje napadov na izraelske tarče.⁵³ Kljub navidezni spremembi je Egipt še vedno ohranjal nadzor nad gverilskimi operacijami. Naser je odločno zavračal kakršnokoli možnost vzpostavitve neodvisne

47 Yezid Sayigh, *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 60.

48 Aburish, *Nasser*, 62.

49 Sayigh, *Armed Struggle*, 60.

50 Hilde Waage Henriksen, »The Winner Takes All: The 1949 Island of Rhodes Armistice Negotiations Revisited«, *The Middle East Journal* 65, št. 2 (2011): 292–302.

51 »Total Immigration to Israel by Year (1948–Present)«, Jewish Virtual Library, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-immigration-to-israel-by-year>.

52 Mahmoud Riad, *The Struggle for Peace in the Middle East* (London: Quartet Books, 1981), 7.

53 Fillu, »Origins of Hamas«, 60.

palestinske vojaške organizacije ali taborov za usposabljanje, ki ne bi bili pod neposredno kontrolo egiptovske vojske.⁵⁴ Najpomembnejša posledica napadov, ki jih je podpiral Egipt, je bila krepitev izraelske ideje o »neizogibnosti« okupacije Gaze. V tem obdobju je izraelsko vojaško poveljstvo razvilo tajno operacijo *Kadesh*, ki je bila sprejeta 8. oktobra 1956 in kasneje vključena v tripartitno invazijo na Egipt – izvedeno skupaj s Francijo in Veliko Britanijo 24. oktobra istega leta. Izrael je ob agresiji na Egipt zasedel Gazo, ki je naslednje štiri mesece ostala pod njegovo okupacijo.⁵⁵ Po ameriškem pritisku za izraelski umik iz Gaze je takratni izraelski premier David Ben Gurion javno naznanil aneksijo tega območja. Sledil je zadnji primer v zgodovini, ko so ZDA brezkompromisno pozvale Izrael k odstopu od njegove ekspanzionistične politike. »Dal sem jasne ukaze State Departmentu, da obvesti Izrael, da se bomo zadeve lotili tako ostro, kot da v Ameriki nimamo niti enega samega Juda,«⁵⁶ je razpoloženje takratne ameriške administracije komentiral predsednik Eisenhower.

Gamal Abdel Naser si je s svojo panarabsko retoriko, ki je hitro dobila mitske razsežnosti, zgradil močno podporno bazo med arabskimi množicami. Občudovanje je vključevalo določena pričakovanja do njegove panarabske politike, vključno z rešitvijo palestinskega problema. Tako je prišlo do »[...] eksplozije zadovoljstva med Palestinci, ki so od takrat dalje Naserja videli kot zmagovalca antiimperialističnega boja«⁵⁷, se je Abu Iyad, eden izmed ustanovnih članov Fataha, spominjal desetletja, ki je nasledilo nacionalizacijo Sueškega prekopa.

Dileme Egipta glede gverilskih akcij fedajinov iz Gaze na Izrael se po Suez niso drastično spremenile. Po eni strani je naraščajoči palestinski nacionalizem, če bi ta ostal brez egiptovskega nadzora, obetal možnost izraelskega napada na Egipt. Po drugi pa se je egiptovska oblast pri tem vprašanju znašla v dilemi. Prejšnja leta so pokazala, da je sistematično zaviranje palestinskega upora proti Izraelu, četudi je bilo to v svojem majhnem obsegu z vidika arabskih držav kvečjemu kontraproduktivno, ustvarjalo neobvladljiv teren v Gazi in na Zahodnem bregu. Previdna drža Egipta je ustvarjala plodne razmere za nastanek manjših *grass-roots* palestinskih oboroženih enot in političnih organizacij.⁵⁸ Spremenila so se širša arabska kot konkretno palestinska pričakovanja do Naserja. Vse bolj očitni so postajali tudi pritiski arabskih političnih rivalov, predvsem iraškega

54 Aburish, *Nasser*, 223.

55 Fillu, »Origins of Hamas«, 60.

56 Muhammad Abd El-Wahab Sayed-Ahmed, *Nasser and American Foreign Policy, 1952–1956* (Kairo: American University in Cairo Press, 1991), 140.

57 Abu Iyad in Eric Rouleau, *My Home, My Land: A Narrative of the Palestinian Struggle* (New York: Times Books, 1981), 22.

58 Sayigh, »Escalation or Containment?«, 99.

voditelja Karima al Kasema, nekoliko pozneje pa tudi sirskega Hafeza al Asada. Palestinsko vprašanje je v šestdesetih letih začelo vstopati v ospredje rivalstva novih progresivnih režimov v regiji.

V splošnem preseku palestinska politična prizadevanja od Nakbe do konca petdesetih let niso naletela na plodna tla. Bodisi so se razpršila skozi politične stranke arabskih držav bodisi so obstajala v obliki manjših in lokaliziranih skupin na Zahodnem bregu in v Gazi. Kljub temu sta se v petdesetih letih oblikovali dve organizaciji, ki sta kasneje igrali ključno vlogo v palestinskem nacionalnem gibanju: Gibanje arabskih nacionalistov, ustanovljeno leta 1951, in Fatah, ki je v prvih povojih začel nastajati konec petdesetih let v Kuvajtu, uradno pa z začetkom oboroženih napadov leta 1965.⁵⁹

Z letom 1959 sledi porast novih palestinskih organizacij, ki ni naključen in je vsekakor povezan s takratno politično dinamiko arabskega sveta. Pri tem se kot vzrok pogosto izpostavlja Naserjev nastop na tiskovni konferenci marca 1959, ko je dejal, da nima načrta za osvoboditev Palestine.⁶⁰ Izjava je odprla prostor za medarabsko rivalstvo o palestinskemu vprašanju. Iraški predsednik Kasem je kmalu zatem predlagal vzpostavitev palestinske republike na Zahodnem bregu in v Gazi⁶¹ ter avgusta 1960 ustanovil Palestinsko osvobodilno vojsko.⁶²

Na razvoj palestinskih organizacij je vplival tudi razpad Združene arabske republike leta 1961, ki je močno načel upanje številnih Palestincev v panarabizem. To obdobje je zaznamovalo vse večje uveljavljanje ideje o neodvisni palestinski politični entiteti in potrebi po neposredni politični reprezentaciji Palestincev. Samo med letoma 1959 in 1963 se je ustanovilo okoli 40 palestinskih organizacij,⁶³ a so bile večinoma majhne in niso imele enakega obsega ali vpliva kot organizacije iz konca šestdesetih let.

Dolgotrajno čakanje Palestincev na združitev arabskih držav in njihovo koordinirano akcijo je povzročilo zadostno mero nezadovoljstva med palestinskimi množicami, da se je ustvaril politični vakuum. V odgovor na pasivnost arabskih držav – še posebej Egipta, v katerega so Palestinci polagali največ upanja – so se začele oblikovati nove organizacije, med njimi tudi Fatah. V začetku leta 1965 je ta začela izvajati vojaške operacije proti Izraelu s podporo sirske oblas-

59 Leila S. Kadi, *Basic Political Documents of the Armed Palestinian Resistance Movement* (Beirut: Palestine Liberation Organization Research Center, 1969), 18.

60 Podobno izjavo je Gamal Abdel Naser dal tudi 31. maja 1965 na drugem zasedanju palestinskega nacionalnega kongresa. Kadi, *Basic Political Documents*, 17; Sayigh, *Armed Struggle*, 132.

61 Sayigh, *Armed Struggle*, 131.

62 Gresh, *PLO*, 22.

63 Pearlman, »Palestinian National Movement«, 128. Samo takoj po razpadu Združene arabske republike naj bi jih nastalo trideset. Kadi, *Basic Political Documents*, 18.

ti. Medtem je Gibanje arabskih nacionalistov ostalo zavezano egiptovski politiki in se je zavzemalo za preprečevanje vojaških akcij proti Izraelu, dokler arabske vojske ne bi bile ustrezno pripravljene na oboroženo konfrontacijo.⁶⁴

V analizah palestinske politične krajine v tem obdobju se pogosto pojavlja teza, da je Gibanje arabskih nacionalistov predstavljalo osrednjo palestinsko politično organizacijo v petdesetih in zgodnjih šestdesetih letih.⁶⁵ Vsekakor je pri tem potrebna določena previdnost. Prvič, to drži le, če upoštevamo dejstvo, da so v Gibanju arabskih nacionalistov – kljub njegovi panarabski naravi in prisotnosti v različnih arabskih državah, vključno s Sirijo, Irakom in Jordanijo – prevladovali Palestinci.⁶⁶ Drugič, Palestinci so bili sicer manj vidni, a razpršeni med različne panarabske politične organizacije, zlasti stranko Ba'th, ki je bila ustanovljena leta 1947 in je uživala močno podporo v Siriji in Iraku.⁶⁷

Gibanje arabskih nacionalistov je nastalo v študentskih krogih Ameriške univerze v Bejrutu leta 1951, znotraj manjše skupine intelektualcev v Libanonu, ki je delovala pod vodstvom Georgea Habaša – takrat mladega študenta medicine.⁶⁸ V ožjem krogu organizacije so prevladovali kristjani iz srednjega razreda, četudi so člani Gibanja pripadali vsem razredom. Glavno podporo so v prvem desetletju imeli med prebivalci begunskih taborišč v Libanonu in Jordaniji.⁶⁹ V svojih temeljnih načelih se je gibanje naslonilo na misel Konstantina Zurayka, ki je *Nakbo* videl kot posledico »[...] arabske zaostalosti v primerjavi z modernim industrializiranim Zahodom«.⁷⁰ Pri tem je osrednjo odgovornost pripisoval arabskemu materialnemu in moralnemu kolapsu, ki ga je bilo mogoče preseči le z arabsko samokritiko, dolgoročnim vojaškim načrtovanjem in organizacijo ter s politično enotnostjo. Izrael bi bilo mogoče premagati zgolj z globoko transformacijo arabske družbe, ki bi presegla fevdalizem, plemenske strukture in sektaštvo. Ključ do tega je bila dobro organizirana elita z jasnim političnim programom in populističnim pristopom, ki bi mobiliziral množice.⁷¹ Do leta 1956 je gibanje izražalo ostro kritiko ne le do Izraela, temveč tudi do vseh arabskih režimov.⁷² Sredi pet-

64 Sayigh, *Armed Struggle*, 32.

65 Baumgarten, »Three Faces/Phases«, 26.

66 Baumgarten, 26.

67 Yezid Sayigh, »Reconstructing the Paradox: The Arab Nationalist Movement, Armed Struggle, and Palestine, 1951–1966«, *Middle East Journal* 45, št. 4 (1991): 610.

68 Andrew Gowers in Tony Walker, *Behind the Myth: Yasser Arafat and the Palestinian Revolution* (London: W. H. Allen, 1990), 12.

69 Baumgarten, »Three Faces/Phases«, 27.

70 Baumgarten, 27.

71 Baumgarten, 28.

72 As'ad Abukhalil, »George Habash and the Movement of Arab Nationalists: Neither

desetih let je Gamal Abdel Naser s prevetritvijo egiptovske politike – od dogovora o prodaji orožja Sovjetski zvezi, notranjih reform do nacionalizacije Sueškega prekopa in kasnejše združitve Egipta s Sirijo leta 1958 – postal simbol boja proti kolonializmu. V tej politični atmosferi je Gibanje arabskih nacionalistov sprejelo Naserja kot svojo ikono, kar je privedlo do notranjih razhajanj. Nasprotovanje prevladi »Naserjevega socializma« je postalo bolj izrazito po letu 1967, ko se je gibanje razbilo v več frakcij, med njimi je najbolj poznana Ljudska fronta za osvoboditev Palestine.⁷³

Nastanek Palestinske osvobodilne organizacije 1964

Januarja 1964 je Gamal Abdel Naser sklical arabski vrh v Kairu. Uradni povod za srečanje je bila vzpostavitev enotnega arabskega odziva na izraelske načrte za preusmeritev vodnih virov reke Jordan v puščavsko območje Negev na jugu Izraela.⁷⁴ Ob tem je šlo za širši nabor okoliščin, ki so Naserja spodbudile k pozivu na zasedanje arabskega vrha, čeprav je v samih pozivih prevladovala problematika vodnih virov.⁷⁵

Zasedanje je prineslo dva konkretna rezultata. Poleg vzpostavitve skupnega arabskega vojaškega poveljstva⁷⁶ je po Naserjevem predlogu prišlo do odločitve o ustanovitvi palestinske krovne politične entitete – Palestinske osvobodilne organizacije, krajše PLO.⁷⁷ Slabe štiri mesece po zasedanju arabskega vrha v Kairu je PLO pod vodstvom Ahmeda Shuqairija, ki ga je na to mesto imenoval sam Naser, uradno zaživel s svojo ustanovitveno konferenco. Maja 1964 se je v vzhodnem Jeruzalemu zbralo 422 delegatov palestinske diaspore, ki so sprejeli Palestinsko nacionalno listino in ustavo.⁷⁸ Začetek delovanja Palestinske osvobodilne

Unity Nor Liberation«, *Journal of Palestine Studies* 28, št. 4 (1999): 94.

73 Baumgarten, »Three Faces/Phases«, 29.

74 Alan W. Horton, »The Arab Summit of January 1964: Some Observations on Inter-Arab Relations«, *Northeast Africa Series* 11, št. 1 (1964): 189. Jeseni 1963 je Izrael naznanil projekt, v katerem naj bi po določenih informacijah odvezel do 75 odstotkov vodnih virov reke Jordan za kmetijske potrebe oz. namakalne sisteme. Adeed Dawisha, *Arab Nationalism in the Twentieth Century: From Triumph to Despair* (Princeton: Princeton University Press), 243.

75 Dawisha, *Arab Nationalism*, 244.

76 Sayigh, *Armed Struggle*, 31.

77 Aburish, *Nasser*, 223.

78 Mkhaimar Abusada, »The Evolution of Palestine's Paradiplomacy: Causes and Constraints«, *Between Diplomacy and Non-Diplomacy: Foreign relations of Kurdistan-Iraq and*

organizacije, ki naj bi bila predstavniško utelešenje palestinskega nacionalnega gibanja, je že ob svojem nastanku dvignila veliko prahu. Najostrejšje kritike so prišle predvsem iz vrst Fataha, Arabskega visokega komiteja za Palestino (Hajj Amin Husseini) in v manjši meri tudi Arabskega nacionalnega gibanja. Med arabskimi državami je tej odločitvi najodločneje nasprotovala jordanska oblast, saj je v vzpostavitvi palestinske politične entitete zaznavala neposredno grožnjo svoji kontroli nad Zahodnim bregom.⁷⁹ Reakcija ni presenetljiva glede na to, da je Jordanija znotraj Arabske lige že od leta 1960 bojkotirala razprave o oblikovanju palestinske politične entitete.⁸⁰ A ne gre zgolj za Jordanijo. Ta se je sicer čutila dodatno ogroženo zaradi anektiranega Zahodnega brega, a vendarle je celoten konstrukt PLO predvideval organizacijo, ki bi jo v vseh ključnih elementih obvladoval arabske države. Že sam vpogled v ustanovno listino pokaže neprogresivnost in omejenost novonastale organizacije; ta niti ne omenja palestinske države, boj za osvoboditev Palestine pa opredeljuje kot arabski projekt.⁸¹

V zgodovinopisju je nastanek PLO pogosto obravnavan marginalno. Ne glede na ideološka izhodišča avtorjev v analizah prevladuje enoten pristop, ki poudarja marionetno vlogo PLO v odnosu do Egipta in drugih arabskih držav, neefektivnost organizacije ter dominacijo njenega predstavnika Ahmeda Shuqairija. Takrat 57-letni palestinski odvetnik je bil nekakšen kameleon arabske politike. Leta 1948 je za kratek čas deloval kot minister v tedanji palestinski vladi, kasneje pa je kot predstavnik v Združenih narodih zastopal tako Sirijo kot Savdsko Arabijo.⁸² Septembra 1963, tri mesece pred arabskim vrhom, je bil na predlog Naserja imenovan za predstavnika Palestine v Arabski ligi, kar mu je na srečanju v Kairu olajšalo izvolitev na čelo novonastale organizacije.⁸³

Ustanovitev PLO je bila rezultat večletnih egiptovskih prizadevanj za vzpostavitev krovne palestinske politične entitete. Naser je verjel, da je njegova politična strategija usklajena z interesi celotnega arabskega sveta, zato se je moral aktivno soočiti tudi s palestinskim vprašanjem. To morda najboljše ponazarja

Palestine, ur. Gülistan Gürbey et al. (London: Palgrave Macmillan, 2023), 54; Cobban, *Palestinian Liberation Organisation*, 29.

79 Sayigh, *Armed Struggle*, 96.

80 Moshe Shemesh, »The Founding of the PLO 1964«, *Middle Eastern Studies* 20, št. 3 (1984): 110–16.

81 Gresh, *PLO*, 9.

82 Barry Rubin in Judith Colp Rubin, *Yasir Arafat: A Political Biography* (London: Continuum, 2003), 31; Cobban, *Palestinian Liberation Organisation*, 31; Kadi, *Basic Political Documents*, 19.

83 Shafiq Al-Hout, *My Life in the PLO: The Inside Story of the Palestinian Struggle* (London: Pluto Press, 2011), 50; Sayigh, *Armed Struggle*, 96.

njegov slogan »enotnost je pot do Palestine«. ⁸⁴ Politizacija Palestine, o čemer smo že govorili, je bila del širše Naserjeve strategije, v kateri je palestinsko vprašanje povezoval tudi z egiptovsko intervencijo v Jemnu. Tako je decembra 1963 – ob sedmi obletnici zmage v Port Saidu – množici dejal: »Iz Jemna v Palestino [...] Vaša bitka v Jemnu je boj na poti do Palestine!« ⁸⁵

Z ustavo PLO maja 1964 je bila postavljena osnovna struktura organizacije. Na prvem mestu je bil ustanovljen Palestinski nacionalni svet, ki je deloval kot nekakšen parlament brez države. Po določilih ustave naj bi člane Palestinskega nacionalnega sveta izvolilo palestinsko ljudstvo. Ena izmed osrednjih nalog sveta pa je zadevala izvolitev Izvršnega komiteja PLO. ⁸⁶ Zastavljen sistem pa ni deloval v praksi: nobena arabska država ni pristala na to, da bi se na njenih tleh izvedle palestinske volitve. Kot alternativni model je sledil sistem imenovanja, s čimer so arabske države (predvsem Jordanija) – poenostavljeno rečeno – izkoristile Shuqeirijev PLO za implementacijo lastnega vpliva znotraj Palestinskega nacionalnega sveta. Hašemitska oblast v Jordaniji je namreč izgubila dotedanje nezaupanje glede vzpostavitve palestinske politične entitete, sprejela zagotovilo Naserja in Shuqeirija, da z nastankom PLO ni ogrožen jordanški nadzor Zahodnega brega, in najverjetneje računala na to, da se PLO vsaj v določeni meri spremeni v lastno, režimsko organizacijo. ⁸⁷

Če je Fatah ob samem nastanku leta 1964 deloval kot dokaj marginalna palestinska organizacija, se je to začelo kaj kmalu spreminjati po uradnem nastanku Fataha z izvedbo prvega oboroženega napada na izraelske tarče 1. januarja 1965. ⁸⁸ Fatahova strategija oboroženega upora v tistem obdobju vseeno ni padla na plodna tla, tako z vidika vojaških zmožnosti organizacije kot razpoloženja palestinskih množic, ki so v tem obdobju še vedno polagale upanje na arabske države. Kljub temu je Fatahova radikalno drugačna narava delovanja hitro ustvarila opozicijo, ki je PLO ni mogel obvladati.

Shuqairi se je znašel v paradoksu: po eni strani je PLO pridobil diplomatsko priznanje in vzpostavil vsaj fiktivno vojaško infrastrukturo, kar je med Palestinci vzbudilo visoka pričakovanja; po drugi strani pa so mu arabske države, od katerih je bil odvisen, onemogočale suvereno uporabo teh pridobitev. Fatahovi gverilski napadi na izraelske cilje so izzivali in postopno zmanjševali javno pod-

84 Shemesh, »Founding of the PLO«, 109.

85 Gamal Abdel Nasser, *President Gamal Abdel-Nasser's Speeches and Press Interviews, January–December 1963* (Kairo: Information Department, 1963), 299.

86 Cobban, *Palestinian Liberation Organisation*, 10–11.

87 Shemesh, »Founding of the PLO«, 124, 127.

88 Al-Hout, *My Life in the PLO*, 56.

poro PLO.⁸⁹ Fatah je sredi šestdesetih let predstavljal edino »večjo« palestinsko organizacijo, ki se ni uklanjala interesom arabskih držav. Njegova politika neposredne konfrontacije z Izraelom, ki je imela v začetnih letih predvsem promocijski značaj, ni puščala dvoma o novi dominantni smeri pridobivanja množične podpore med palestinskim prebivalstvom. Tako so se tudi organizacije, ki so sledile Naserjevi strategiji »nekonfrontacije« ali »omejene konfrontacije« z Izraelom, začele postopno vključevati v sedajinske gverilske napade na izraelske cilje, med njimi tudi Gibanje arabskih nacionalistov.

»Shuqeirijev PLO« je v nasledstvo sedajinskim organizacijam – te PLO prevzamejo med letoma 1968 in 1969⁹⁰ – prepustil še številne druge elemente organizacije, ki so služili kot izhodišča za bolj neodvisno delovanje v prihodnosti. Ob samem nastanku PLO leta 1964 je bil vzpostavljen tudi Palestinski nacionalni sklad. Ta je med drugim temeljil na prihodku od davkov na dohodek Palestinecev, živečih v arabskih državah (med 5 in 7 odstotkov bruto dohodka).⁹¹ Ustanovljena je bila tudi Palestinska osvobodilna vojska (PLA). Ta v praksi ni nikoli zaživela kot suverena vojska in je v podobnih omejitvah kot med letoma 1964 in 1967 delovala tudi med Fatahovim vodenjem PLO. Ključna zapuščina novemu vodstvu PLO pa je celotni institucionalni aparat, ki je prejel tudi določeno mednarodno priznanje. Po vzpostavitvi krovne palestinske politične entitete ni bilo več poti nazaj.⁹²

Organizacijska in ideološka geneza Fataha

Bistvo Fatahove ideologije lahko strnemo v geslo: »Palestina najprej!« V ospredju je bil cilj, medtem ko je bilo vprašanju metod, še zlasti v smislu politične ideologije, posvečeno zelo malo pozornosti. Ta cilj je zadeval osvoboditev celotne Palestine in uničenje kolonialne in okupacijske sionistične države. Pot do tega je bila mogoča zgolj in izključno z revolucijo – oboroženim uporom.⁹³ Fatahova aktivnost, četudi ne s tem imenom, se v prvih korakih začne z izhajanjem časopisa *Filastinuna* (Naša Palestina) med letoma 1959 in 1964, kateremu

89 Sayigh, *Armed Struggle*, 119.

90 Jaser Arafat mesto predsednika Izvršnega odbora PLO sprejme februarja 1969 in organizacija Fatah je postopno prevzela vse izvršne elemente PLO.

91 Cobban, *Palestinian Liberation Organisation*, 14.

92 Brand, »Nasir's Egypt«, 42.

93 Brand, 88.

je urednikoval Abu Ďihad.⁹⁴ V svojih objavah so v prvi vrsti izzivali ustaljene panarabistične nazore palestinskega gibanja in v številnih primerih grobo pristopali do vloge arabskih držav: »Vse, kar prosimo [arabske režime], je, da naredite obrambni pas okoli Palestine in opazujete boj med nami in sionisti. [...] Vse, kar hočemo, je, da [arabski režimi] držite svoje roke stran od Palestine.«⁹⁵

Mlada in ambiciozna organizacija je razvila ambivalenten odnos do arabskih držav. Po eni strani je Fatah pričakoval njihovo pomoč in podporo, sočasno pa jih je obtoževal zgodovinske odgovornosti za položaj palestinskega ljudstva. Arabske države so bile postavljene ob bok imperializmu in sionizmu, kritizirane zaradi neefektivnih ali celo škodljivih intervencij v prvi arabsko-izraelski vojni leta 1948, politizacije palestinskega vprašanja in omejevanja palestinskih revolucionarnih aktivnosti.⁹⁶

Fatahova nekonvencionalnost in drznost še nista predpostavljali, da je bil politični teren v danem trenutku ugoden za »novo strategijo«. Nasprotno, konec petdesetih in v začetku šestdesetih let je še vedno prevladovalo široko zaupanje palestinskih množic v panarabizem. Eden izmed ustanovnih članov Fataha, Khaled al Hassan, se je obdobja poznih petdesetih in začetka šestdesetih let spominjal prav po težavnosti rekrutacije novih članov, ker je bil Naserjev vpliv tako močan, da je zasenčil celotno politično areno.⁹⁷

Ideološka podstat Fataha je temeljila na eksistencialni podlagi: osredotočena na neposredne okoliščine in alienacijo večine palestinske begunske populacije, razpršene širom po arabskem svetu, ne pa na manjšino Palestinecev, ki je po vojni leta 1948 ostala v svojih domovih. »Palestina najprej«, oborožena revolucija in uničenje sionistične politične entitete so tvorile osrednje jedro ideologije Fataha. Te smernice pa še niso bile dovolj za jasno definirano politično ideologijo. V svojem poročilu po obisku palestinskih enot v Jordaniji, Siriji in južnem Libanonu leta 1970 se je temu čudil tudi jugoslovanski dopisnik Mirko Aksentijević: »Od članov se ne zahteva, da opustijo svoje predhodne politične ideje, nimajo pa pravice, da bi se zanje borili znotraj gibanja. Pristop v Fatah predpostavlja pripravljenost, da se boriš za Palestino.«⁹⁸

V veliki meri je umanjkala artikulacija vizije prihodnje osvobodjene Palestine. Dejstvo, da vodstvo Fataha ni moglo ponuditi jasnega odgovora na to vprašanje,

94 Rubin in Rubin, *Yasir Arafat*, 25.

95 Gresh, *PLO*, 23.

96 Sayigh, *Armed Struggle*, 89.

97 Cobban, *Palestinian Liberation Organisation*, 24

98 Arhiv Jugoslavije, SSOJ Komisija za mednarodne veze, Saradnja sa Palestinom, 1970–73, fasc. 97, »Palestinski oslobodilački pokret – Utisci i zaključci o poseti al Fatahu«, Beograd, 1. junij 1970.

je sprožilo številne kritike in nasprotovanja. V tem smislu je zelo pomenljiva izjava Jaserja Arafata iz leta 1969:

Želim to domovino, tudi če je hudič tisti, ki jo bo osvobodil zame. Ali sem v položaju, da zavrnem kakršnokoli sodelovanje ali pomoč? Naj zavrnem finančno pomoč Savdske Arabije, ker ta pripada desnici? Prav s savdskim denarjem lahko kupujem orožje od Kitajske. A od mene zahtevate, da končno definiram tip vlade, ki bo vladal Palestini po njeni osvoboditvi? Če to storim, me lahko primerjajo s človekom, ki je prodal medvedje skrivališče, preden je ujel medveda. Ali moram podati javno izjavo, da verjamem v marksizem? Je to nekaj, kar se pričakuje od mene na tej točki? Vsi sprašujejo, kakšni so naši družbeni vidiki. Ali nismo v fazi nacionalnega osvobajanja? Če je temu tako, kako lahko ljudje pričakujejo, da bom iz boja izključil kateri koli del palestinskega ljudstva?»⁹⁹

Zgornja izjava se v literaturi pogosto pojavi kot utemeljitev »ideološke zmedenosti« Jaserja Arafata in Fataha, a odraža tudi specifičen pragmatizem, ki je Fatahu omogočal gradnjo široke baze podpore med Palestinci in širše. Ob tem se zdi, da je bil v Fatahu prisoten strah pred rigidnimi ideološki sistemi, ki je bil vsaj v začetkih podkrepjen tudi z določenim nerazumevanjem. A bolj kot nevednost je Fatah vodila previdnost, s katero je želel doseči čim večjo mobilizacijo palestinskih množic. Abu Iyad je leta 1970 distanco do komunizma cinično pojasnil: »[...] mi smo sirote, nimamo države, nimamo razreda in tako ne moremo imeti razrednega boja.«¹⁰⁰ Težava je bila v prvi vrsti prav močan odpor do komunistične ideologije med palestinskimi množicami kot tudi v nekaterih arabskih režimih. Te okoliščine so naknadno vplivale na Al Fatah, da je ta našel svoje začetnišče v gibanju neuvrščenih in usmeritvi neuvrščene zunanje politike.

Dokler je Fatahova aktivnost ostajala na papirju, še ni izzvala resnih reakcij arabskih držav. Vse se je spremenilo s prvimi oboroženimi napadi na Izrael leta 1965, kar je hitro pritegnilo pozornost Egipta in drugih arabskih režimov. Egipčanska obveščevalna služba je začela podrobno spremljati aktivnosti Fataha in pri tem ustvarjala pavšalne in pretirane ocene teh aktivnosti. Fatah je bil razumljen kot agent »imperializma«. Njegova aktivnost pa tolmačena kot nekakšna zarota proti Egiptu, saj so skromni fedajinski napadi v prvih letih, pogosto neu-

99 Rubin in Rubin, *Yasir Arafat*, 29.

100 Arhiv Jugoslavije, SSOJ Komisija za medjunarodne veze, Saradnja sa Palestinom, 1970–73, fasc. 97, »Palestinski oslobodilački pokret – Utisci I zaključci o poseti al Fatahu«, Beograd, 1. junij 1970.

spešni in marginalni, sprožili izredno visoko publiciteto v Izraelu. To je egiptovska obveščevalna služba razumela kot poskus Izraela, da opraviči napad, katerega dejanski namen bi bil prisvojitve vodnih virov reke Jordan.¹⁰¹

Egipt je v začetku leta 1965 začel večplastno kampanjo proti Fatahu. V libanonskem proegiptovskem tisku so se začele širiti teze o povezavah Fataha s CENTO paktom¹⁰² in Izraelom. PLO se je že 2. januarja 1965 javno distanciral od Fataha, Egipt pa je začel prepričevati ostale arabske države, naj preprečijo delovanje Fataha na njihovih ozemljih.¹⁰³ Do sredine leta 1967 so v Jordaniji zaprli najmanj 250 Palestincev pod obtožbo članstva ali simpatiziranja s Fatahom.¹⁰⁴ Medtem ko sta Egipt in Jordanija vodila ostro politiko zatiranja organizacije, je Fatah svojo osrednjo podporo v začetnih letih pridobival predvsem v Alžiriji in Siriji.

Vojaški poraz Egipta, Sirije in Jordanije ter izraelska okupacija Zahodnega brega, Gaze, Sinajskega polotoka in Golanske planote junija 1967 sta arabske države postavila v brezizhodni položaj.¹⁰⁵ Posledice vojne so še posebej prizadele Palestince. Izraelska agresija in okupacija junija 1967 je povzročila nastanek 300.000 novih palestinskih beguncev – med njimi je bilo okoli 130.000 oseb, ki so bile prvič izgnane že med Nakbo leta 1948.¹⁰⁶ Nepričakovan in ponižujoče hiter poraz arabskih držav je v veliki meri pokopal predhodne predstave o moči in zmogljivosti arabskih vojsk, predvsem Egipta. Pred tem »eksotična« usmeritev Fataha k lastnemu organiziranemu odporu je začela pridobivati vse večjo verodostojnost med palestinskim prebivalstvom. Vojna je pospešila dinamiko palestinskih napadov na izraelske cilje, kar je vplivalo tudi na politiko arabskih držav glede palestinskega oboroženega odpora. Statistični podatki o fedajinskih napadih z jordanske meje kažejo eksponentno rast: od 97 akcij leta 1967 na 916 v razponu enega leta, do leta 1969 pa so ti narasli že na 2.423.¹⁰⁷

Razmere v okviru vprašanja palestinskega upora so se do leta 1968 že temeljito spremenile. Fatah si je med palestinskimi množicami in širšim arabskim svetom,

101 Podatki iz dokumentacije egiptovske obveščevalne službe, ki jih je Izraelska vojska zaplenila tekom druge okupacije Gaze, 1967. Moshe Shemesh, »The Fida'iyyun Organization's Contribution to the Descent to the Six-Day War«, *Israel Studies* 11, št. 1 (2006): 7.

102 Gresh, *PLO*, 24.

103 Shemesh, »Fida'iyyun Organization's Contribution«, 8–10.

104 Rubin in Rubin, *Yasir Arafat*, 33; Sayigh, *Armed Struggle*, 139.

105 Riad, *The Struggle for Peace*, 38.

106 Arhiv Republike Slovenije, SI AS 1589, CKSKJ, šk. 58, »Izveštaj sa službenog puta u Sirijo«, 23. junij 1967, 5.

107 Gresh, *PLO*, 14.

predvsem po bitki v Karami,¹⁰⁸ zgradil ime in postal palestinska organizacija, na katero so bila položena največja upanja.¹⁰⁹ Naser je vse od poraza 1967 razmišljal o načinih organizacije druge fronte neposredno na območju izraelske države. V pogovoru je predstavnikom Fataha ponudil priznanje, da ta organizacija postane predstavnica palestinskega ljudstva in palestinskega upora, kot tudi »pravico«, da ostane neodvisen od arabskih vlad, četudi naj bi z njimi sodelovala. *Quid pro quo* tega zbližanja pa je strnil z: »Vi morate postati naše neodgovorno orožje. Na tej osnovi vam bomo dali vso pomoč, ki jo boste potrebovali.«¹¹⁰ Srečanje je bilo prelomno in v skladu s sprejetimi dogovori se je nedolgo po tem začelo sodelovanje med Egiptom in Fatahom. Zbližanje je dolgo preprečevala širša politična dinamika, spremembe razmer pa so vsaj začasno omogočile plodno sodelovanje.

Ne glede na določeno zbližanje Fataha z Egiptom je temeljna strategija te organizacije zavračala povezavo s posameznim arabskim režimom. Prav to je bila ena izmed osrednjih prednosti, ki jih je izpostavljala Jugoslovanska ambasada v Kairu.

Razvoj palestinskega gibanja od agresije [izraelske, o. a.] do zdaj spremlja tendenca po osamosvajanju v odnosu do arabskih držav [...]. Tak položaj je objektivno olajšal odpiranje gibanja tujini, a predvsem povezovanje s Kitajsko, Kubo, Vietnamom in revolucijami, pri katerih je dovolj podobnosti z njihovo borbo, kjer lahko koristijo njihove izkušnje in se formirajo po njihovem vzoru.¹¹¹

Enostavna premisa »osvoboditve celotne Palestine«, na kateri je v poznih šestdesetih letih temeljil Fatah, se je po letu 1973 postopno zapletla z vpeljavo t. i. ideje »male Palestine«. Egipčansko približevanje Izraelu v prizadevanjih za vrnitev Sinaja – ki ga Egipt ni uspel izbojevati z oktobrsko vojno 1973 – je temeljito preoblikovalo razmerja na regionalni geopolitični šahovnici. V tem kontekstu se je Fatah vse močneje nagibal k strategiji vzpostavitve palestinske države na

108 21. marca 1968 je izraelska vojska v obsežni operaciji napadla vas oziroma begunsko taborišče Karama ob jordansko-izraelski meji. Arafat se je ob približevanju izraelske vojske odločil, da se bodo palestinske enote gverilcev – namesto umika pred mnogo številčnejšo vojsko – s to spopadle. Po vključitvi jordanske vojske je sledil umik izraelske vojske in rodila se je legenda. Subhash Singh, »The Battle of Karamah«, *The Indian Journal of Political Science* 75, št. 4 (2014): 773–74; Baumgarten, »Three Faces/Phases«, 34–35.

109 Iyad in Rouleau. *My Home, My Land*, 60.

110 Mohamed Heikal, *The Road to Ramadan* (London: Times Newspapers, 1975), 64.

111 Diplomatski arhiv Ministrstva za zunanje zadeve Republike Srbije, P. A. Region – PLO 1969, fasc. 131, dosje (516) 325-48, mapa 1, sign. 443497, 1.

kateremkoli delu osvobojenega ozemlja, in ne več nujno na celotnem teritoriju zgodovinske Palestine. Takšna programska sprememba je povzročila izrazit razkol med palestinskimi organizacijami znotraj PLO, kakor tudi med pokroviteljskimi arabskimi državami, ki so v naslednjih letih zelo agresivno posegle v PLO.

Konec revolucije

Vzpon Fataha se je zgodil v političnem vakuumu, ki je nasledil poraz arabskih držav junija 1967. Oborožen odpor je predstavljal jedro Fatahove mobilizacije množic v palestinsko gibanje. Palestinska širitev vojaških kapacitet v poznih sedemdesetih in zgodnjih osemdesetih letih prejšnjega stoletja predstavlja usklajena prizadevanja za preoblikovanje PLO v operativno učinkovito vojaško silo, ki bi bila sposobna odvrniti izraelsko agresijo in okrepiti njen diplomatski položaj, kot tudi dolgoročno zmanjšati neposredno vojaško odvisnost od arabskih držav. A odločilna bitka je potekala onkraj gverilskih front v Jordaniji ali Libanonu. Jedro uspeha PLO je namreč ležalo v obsežni diplomatski mreži in uspešni integraciji v mednarodnih organizacijah, sprva v gibanju neuvrščenih in prek tega v Organizaciji Združenih narodov. Za predstavo o obsegu diplomatske mreže lahko navedemo, da je PLO do leta 1982 svoja predstavništva vzpostavila v 110 državah,¹¹² pridobila široko mednarodno podporo in palestinsko vprašanje dvignila na piedestal svetovnih političnih vprašanj. Organizacija je uspela pridobiti sodobno orožje, razvila specializirane bojne enote in usposobila več deset tisoč borcev. Toda kljub tem napredkom se je izraelska invazija na Libanon leta 1982 izkazala za odločilen udarec, ki je prisilil PLO, da umakne svoje vojaške enote in vodstvo z določenega območja, za katerega se je borila. Padec Bejruta, ki močno spominja na aktualno bombardiranje Gaze,¹¹³ je naznanil konec palestinske revolucije. Sledilo je obdobje obupanih kompromisov, ki je svoj vrhunec doživelo s podpisom sporazuma v Oslu leta 1993.

Tako kot leta 1967 je znova nastal politični vakuum. Z eno bistveno razliko: kljub spremembam geopolitičnih razmer je ta nastajal od znotraj. Fatah je bil v veliki meri umaknjen z dejanskega terena, postajal vse bolj kompromitiran in rivalstva med različnimi palestinskimi organizacijami so postajala vse močnej-

112 Diplomatski arhiv Ministrstva za zunanje zadeve Republike Srbije, PA. 1982 – Obala Slonovače – Oman – PLO, fasc. 80, sign. 410770, Bejrut, 3. marec 1982.

113 V nekaj več kot osmih tednih so izraelske sile na mesto, kjer je živelo več sto tisoč civilistov in obsegalo približno 15 kvadratnih kilometrov, odvrgle več milijonov kilogramov eksploziva in ubile najmanj 6.000 civilistov. Michael Jansen, *Bitka za Bejrut: zakaj je Izrael vdrl v Libanon*, prev. Jože Plešnar (Ljubljana: Borec, 1983), 66–67.

ša. Nastale razmere je najbolj spretno izkoristila Muslimanska bratovščina, ki se je pod šejkom Jasinom že v sedemdesetih letih umaknila iz političnega in fedajinskega delovanja. Področje svojega delovanja je preusmerila v navidez nepolitično sfero. Bratovščina je delovala v okvirih Islamskega centra (Al-Mujamma' al-Islami), prek katerega je spletla široko mrežo humanitarnih, kulturnih, športnih in drugih dejavnosti. Pri svoji afirmaciji pa je bila deležna podpore izraelskega okupatorja. Spomnimo, da se je odprtja mošeje Jawrat al-Shams, ki je bila zgrajena v organizaciji Mujamme, 7. septembra 1973 udeležil tudi izraelski guverner.¹¹⁴ Ko je Mujamma zgradila zadostno podporno bazo, je začela spopade z levim krilom PLO v Gazi. Sprva na institucionalni ravni in pozneje z oboroženimi spopadi. Po obračunu z marksističnimi organizacijami pa je sledil še obračun s Fatahom.¹¹⁵ Dolgoletna strategija Izraela po razbijanju PLO je dokončno zaživela. Ariel Šaron, nekdanji izraelski obrambni minister in premier, je povedal: »Naš sovražnik je zmerna struja, a naš prijatelj ekstremizem [v PLO].«¹¹⁶

Bilo je le še vprašanje časa, kdaj se bo začasni strateški zaveznik okupatorja obrnil proti njemu. Ob začetku ljudske vstaje decembra 1987, ki se je v zgodovino zapisala kot prva intifada, se je Mujamma aktivno pridružila vstaji in slabo leto pozneje je iz nje uradno nastalo gibanje Hamas.¹¹⁷ V slabih štirih desetletjih delovanja je Hamas doživel prenekatera preoblikovanja. Ob rastoči koruptivnosti in neučinkovitosti Palestinske oblasti (PA) je leta 2006 dosegel večinsko zmago na parlamentarnih volitvah. Čeprav je demokratično zmagal na volitvah, mu Združene države Amerike, Evropska unija, Rusija in OZN niso odobrile prevzema oblasti, ker ni pristal na zunanje vsiljene pogoje – trije bistveni so bili: priznanje Izraela, potrditev sporazuma iz Osla in razorožitev.¹¹⁸

114 Fillu, »Origins of Hamas«, 63–64.

115 Fillu, 5.

116 Arhiv Jugoslavije, SSRNJ – Medjunarodna saradnja, Palestina, fasc. A-158, »Beleška o razgovoru Živana Vasiljevića člana Predsedništva SK SSRNJ sa Abu Ijadom članom CK Al Fataha«, Beograd, 18. avgust 1983, 6.

117 Fillu, »Origins of Hamas«, 66.

118 Khaled Hroub, »Hamas In and Out of Power«, v: »Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah«, ur. Amr Elshobaki et al., *EuroMeSCo Papers* 65 (2008): 6–12, https://www.e-cultura.pt/ieei/wp-content/uploads/docs/2022/%5BPPT_ADN_IEEI_008_0176%5D.pdf.

Končna misel

Vsaka prevladujoča faza palestinskega nacionalnega gibanja je bila rezultat prepletanja notranjih družbenih dinamik, represije, razseljenosti ter zunanjih struktur moči: britanskega kolonializma, sionističnega naseljevanja, pokroviteljstva in nadzora arabskih držav, pa tudi geopolitičnih strategij Zahoda. Palestinski nacionalizem je zato razvijal dvojno logiko: po eni strani stalno težnjo po politični avtonomiji in neposredni reprezentaciji lastnega ljudstva, po drugi pa neizbežno odvisnost od regionalnih in globalnih razmerij, ki so to avtonomijo praviloma zoževala. Vzpon Fataha po letu 1967 je utelešal prelom s panarabističnimi iluzijami in poskus postavitve »Palestine najprej« kot samostojnega političnega projekta; institucionalni in diplomatski aparat, ki ga uspel ustvariti, pa ni preživel železne roke izraelske invazije. Nastali vakuum je zapolnil politični islam, sprva toleriran kot protiutež PLO, nato preoblikovan v novo etapo upora. Zmaga Hamasa leta 2006 in njena mednarodna blokada zato nista anomaliji, temveč nadaljevanji iste zgodovinske matrice: palestinska izbira vodstva ostaja utesnjena med domačimi pričakovanji osvoboditve in zunanjimi mehanizmi nadzora, ki določajo meje dopustnega političnega projekta. Palestinska oblast že vsaj dve desetletji nima zadostne podpore med palestinsko populacijo. Aktualne razprave o zamenjavi Hamasa pa nazorno prikazujejo izrazit upad dovoljene suverenosti palestinske politične reprezentacije. Razplet genocida v Gazi očitno prinaša novo fazo politične reprezentacije, ki bo najverjetneje še manj suverena od predhodnih. Čeprav so arabske države v preteklosti pogosto škodljivo posegale v palestinsko politiko, aktualni pogled jasno nakazuje, da od sedemdesetih let do danes ni preživel noben progresivni arabski režim, ki bi lahko – niti teoretično – podprl avtonomno politično reprezentacijo, onkraj neposrednih agend Izraela in ZDA. Palestina je prvič v zgodovini ostala sama.

Literatura

- Abukhalil, As'ad. »George Habash and the Movement of Arab Nationalists: Neither Unity Nor Liberation«. *Journal of Palestine Studies* 28, št. 4 (1999): 91–103.
- Aburish, K. Said. *Nasser: The Last Arab*. New York: St. Martin's Press, 2004.
- Baumgarten, Helga. »The Three Faces/Phases of Palestinian Nationalism, 1948–2005«. *Journal of Palestine Studies* 34, št. 4 (2005): 25–48.
- Ben-Dror, Elad. *UNSCOP and the Arab-Israeli Conflict*. London: Routledge, 2023.
- Brand, Laurie. »Nasir's Egypt and the Reemergence of the Palestinian National Movement«. *Journal of Palestine Studies* 17, št. 2 (1988): 29–45.
- Brynen, Rex. »PLO Policy in Lebanon: Legacies and Lessons«. *Journal of Palestine Studies* 18, št. 2 (1989): 48–70.
- Cobban, Helena. *The Palestinian Liberation Organisation: People, Power and Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Countryeconomy.com. »Population Lebanon 1967«. Dostopano novembra 2023. <https://countryeconomy.com/demography/population/lebanon?year=1967>.
- Fillu, Jean-Pierre. »The Origins of Hamas: Militant Legacy or Israeli Tool?« *Journal of Palestine Studies* 41, št. 3 (2012): 54–70.
- Fromkin, David. *A Peace to End All Peace: The Fall of the Ottoman Empire and the Creation of the Modern Middle East*. New York: Henry Holt, 2009.
- Ghanem, As'ad. »Palestinian Nationalism: An Overview«. *Israel Studies* 18, št. 2 (2013): 11–29.
- Giles, Frank. »Golda Meir: 'Who can Blame Israel?'« *Sunday Times*, 15. junij 1969.
- Gresh, Alain. *The PLO: The Struggle Within; Towards an Independent Palestinian State*. London: Zed Books, 1985.
- Heikal, Mohamed. *The Road to Ramadan*. London: Times Newspapers, 1975.
- Hroub, Khaled. »Hamas In and Out of Power«. V: »Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah«, ur. Amr Elshobaki et al., 6–12. *EuroMeSCo Papers* 65 (2008). https://www.e-cultura.pt/ieei/wp-content/uploads/docs/2022/%5BPT_ADN_IEEI_008_0176%5D.pdf.

- Imseis, Ardi. »The United Nations Plan of Partition for Palestine Revisited: On the Origins of Palestine's International Legal Subalternity«. *Stanford Journal of International Law* 57, št. 1 (2021): 1–54.
- Iyad, Abu, in Eric Rouleau. *My Home, My Land: A Narrative of the Palestinian Struggle*. New York: Times Books, 1981.
- Jacobs, Matthew F. *Imagining the Middle East. The Building of an American Foreign Policy, 1918–1967*. Kairo: American University in Cairo Press, 2011.
- Jansen, Michael. *Bitka za Bejrut: zakaj je Izrael vdrl v Libanon*. Prevedel Jože Plešnar. Ljubljana: Borec, 1983.
- Jewish Virtual Library. »Total Immigration to Israel by Year (1948–Present)«. Dostopano decembra 2023. <https://www.jewishvirtuallibrary.org/total-immigration-to-israel-by-year>.
- Joffe, E. G. H. »Arab Nationalism and Palestine«. *Journal of Peace Research* 20, št. 2 (1983): 157–70.
- Kadi, Leila S. *Basic Political Documents of the Armed Palestinian Resistance Movement*. Beirut: Palestine Liberation Organization Research Center, 1969.
- Khalidi, Rashid. *The Iron Cage: The Story of the Palestinian Struggle for Statehood*. Boston: Beacon Press, 2006.
- Kramer, Gudrun. *A History of Palestine. From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel*. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Mayer, Thomas. »Arab Unity of Action and the Palestine Question«. *Middle Eastern Studies* 22, št. 3 (1986): 331–49.
- Milenković, Milutin. »Jasna ishodišta i neizvesne perspektive«. V: »Palestinski pokret otpora«, ur. Ivan Iveković. *Naše teme* 9–10 (1980).
- Muslih, Muhammad. »Arab Politics and the Rise of Palestinian Nationalism«. *Journal of Palestine Studies* 16, št. 4 (1987): 77–94.
- Nasser, Gamal Abdel. *President Gamal Abdel-Nasser's Speeches and Press Interviews, January–December 1963*. Kairo: Information Department, 1963.
- Nevo, Joseph. »The Arabs of Palestine 1947–48: Military and Political Activity«. *Middle Eastern Studies* 23, št. 1 (2006): 3–38.
- Pappé, Ilan. *The Ethnic Cleansing of Palestine*. London: Oneworld, 2024.
- . *Zgodovina moderne Palestine*. Prevedla Irena Trenc Frelih. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2025.

- Pearlman, Wendy. »The Palestinian National Movement«. V: *The 1967 Arab-Israeli War: Origins and Consequences*, uredila Roger Louis in Avi Shlaim, 126–48. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Pečar, Zdravko, in Vera Zagorac. *Egipt: dežela, ljudstvo in revolucija*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1958.
- Peteet, Julie. »From Refugees to Minority: Palestinians in Post-War Lebanon«. *Middle East Report* 200 (1996): 27–30.
- Riad, Mahmoud. *The Struggle for Peace in the Middle East*. London: Quartet Books, 1981.
- Rubin, Barry, in Judith Colp Rubin. *Yasir Arafat: A Political Biography*. London: Continuum, 2003.
- Sayed-Ahmed, Muhammad Abd El-Wahab. *Nasser and American Foreign Policy 1952–1956*. Kairo: American University in Cairo Press, 1991.
- Sayigh, Yezid. *Armed Struggle and the Search for State: The Palestinian National Movement, 1949–1993*. Oxford: Oxford University Press, 2004.
- . »Escalation or Containment? Egypt and the Palestine Liberation Army, 1964–67«. *Middle East Studies* 30 (1998): 97–116.
- Shemesh, Moshe. »The Founding of the PLO 1964«. *Middle Eastern Studies* 20, št. 3 (1984): 105–41.
- Singh, Subhash. »The Battle of Karameh«. *The Indian Journal of Political Science* 75, št. 4 (2014): 769–78.
- . »Black September: A Turning Point in the Palestinian National Movement«. *International Journal of Applied Social Science* 2, št. 5–6 (2015): 135–45.
- Vestad, Od Arne. *Globalni hladni rat*. Prevedla Ana Ješić. Beograd: Arhipelag, 2008.
- Waage Henriksen, Hilde. »The Winner Takes All: The 1949 Island of Rhodes Armistice Negotiations Revisited«. *The Middle East Journal* 65, št. 2 (2011): 279–304.
- Wichhart, Stefanie. »The Formation of the Arab League and the United Nations, 1944–5«. *Journal of Contemporary History* 54, št. 2 (2019): 1–19.

Arhivski viri

Arhiv Jugoslavije. SSOJ. Komisija za medjunarodne veze. Saradnja sa Palestinom, 1970–73.

Arhiv Jugoslavije. SSRNJ. Medjunarodna saradnja. Palestina.

Arhiv Republike Slovenije. CKSKJ.

Diplomatski arhiv Ministrstva za zunanje zadeve Republike Srbije. Region – PLO, 1969.

Diplomatski arhiv Ministrstva za zunanje zadeve Republike Srbije. Obala Slonovače – Oman – PLO, 1982.

Drugi viri

Intervju s Hodo Naser. Posneto v Kairu, 23. avgusta 2024. Posnetek intervjuja hrani avtor.